

Kari Martinsen:

Forholdet mellom teknologi og omsorg: noen tidlige utfordringer

Bud på omsorg i fremtidens sykepleie

(Et uferdig forelesningsnotat 3. desember 2015: Symposium Teknologi og omsorg.

Teksten må ikke mangfoldiggjøres. Teksten skal omarbeides)

Problemet – skipperen og havet: to naturforståelser

Samfunnskonteksten og sykepleien

Hastigheten i sykeværelset og forholdet til redskaper og teknologi

Fremmedgjøring og verdensinnskrumping

Bud på omsorg i fremtidens sykepleie

Problemet

Havboka (2015, Morten Srøksnes) er tittelen på en nylig utkommet norsk bok. I et intervju sier forfatteren at boken kan leses som en modernitets- og kapitalismekritisk bok. Han mener også at «trålerromantikken», teknologiske nyvinninger som GPS, mobiltelefon og ekkolodd har gjort oss mindre vare for værromskiftninger og økologiske sammenhenger i havet. I intervjuet uttaler han: «Den er en kritikk av det å se på alle ressurser som objekter for utnyttelse og penetrasjon. En annen måte å se på naturen på er gjennom skipperens blikk. Skipperen som kan lese alle tegnene i naturen, som har forståelse for de sårbare økosystemer og komplekse sammenhenger som finnes i havet» (Klassekampen, 24. oktober, 2015, s. 46).

Poenget er ikke å være teknologistormer, men fremheve at to naturforståelser står overfor hverandre. Den ene ser på alle ressurser som objekter for utnyttelse. Den andre er preget av en tilbakeholdenhet og en forståelse for at vi er innfellet i sammenhenger vi ikke har i vår makt, og som vi respektfullt bør samarbeide med ved å opparbeide erfaring, kunnskap, - og også teknologier – for å kunne lese (tyde) naturen og ha forståelse for sårbare økosystemer. Problemet oppstår når teknologien bestemmer naturforståelsen, når skipperens blikk og erfaring ikke verdsettes. Noe av den samme problematikk kan overføres til sykepleien. I sykepleien har en alltid, og ofte også sammen med andre profesjonelle, forholdt seg til ting og redskaper i omsorgen for pasientene, i moderne tid også til teknologi. (Med **teknologi** forstår jeg tekniske

redskaper utviklet ut fra moderne naturvitenskap og ingeniørvitenskap, se Utenfor tellekantene, s.218-19, heretter UT).

Problemet oppstår for alvor når teknologien i seg selv blir styrende, og de profesjonelle ikke er oppmerksomme på de sansbare sammenhenger de, teknologien og pasientene inngår i – sammenhenger som fra de profesjonelles side krever erfaring, innsikt og det å bli fortrolig med, kjent med teknologien i bruken av den. Det handler om å kunne navigere rett, bruke et skjønn, danne seg et bilde av pasientens tilstand – som er satt sammen av tegn som er sanselige. På det høyteknologiske intensivrommet kan det handle om sykepleieren som sitter hos pasienten, kanskje snakker med han også, men som samtidig i sin sansning er ute ved lydene ved pasientens seng. Hun hører lydene i respiratoren, i drenet, hun sanser i forhold til teknologi. Eller operasjonssykepleieren som kan kjenne gjennom instrumentene at pasienten er i ferd med å våkne, før det viser seg på elektronikken. Nettopp fordi hun selv er med – med faglig innsikt og sanselig nærværenhet – i og gjennom redskapene hun bruker. Dvs. problemet er ikke redskapene og teknologien i seg selv, men at sansningen mister sin betydning.

Det er således ikke redskaper og teknologi som truer oss, men den teknologiske innstilling som nivellerer vår værensforståelse til en instrumentell livsforståelse. Det er det at vi *glemmer væren*, vilkåret for våre liv, som er problemet. Vi glemmer at væren overhodet er til (vi er kun opptatt av det værende, alt som er til, alt som finnes). Vi forholder oss ikke til at væren er et levende, sårbart univers/natur som vi med våre kroppar – med åndedrett, stoffskifte og sansning – avstandsløst er innlagt i, et univers vi ikke har skapt og heller ikke eier, at vi ikke har alt i vår makt, at noe faktisk er til i ubrukbarhet og skal få lov til å være det. Vi har en vrangforestilling om sansningen, at den er til for våre inngrep. Men sansningen er noe vi ikke kommer bakom, vi er i den, deponert i den til våre omgivelser, skriver Løgstrup (SOK). Løgstrup beskriver sansningen som en sansning i avmakt, i sansningen foregår ingen forarbeidelse. Vi er satt ut av spill av universets umodifiserte og ureduserbare nærvær (OoO, s.28). Sansningen setter oss i en tilbakeholdenhet, og tilbakeholdenhetens variasjoner i fenomener som skam, skyhet, anerkjennelse, ærbødighet, undseelse, bluferdighet – og mere til (OoO, s. 48). Tilbakeholdenhetens fenomener kan merkes, sanses, for i sansningen er vi stemt og berørt tilstede, av noe utenfra som gjør inntrykk på oss, under bevissthetsterskelen. Samtidig som vi forsøker å forstå noe av det/ de sanseutløste inntrykk. Forståelsen bringer oss på avstand til det vi sanser og som har gjort inntrykk på oss, slik

at noe av det kan uttrykkes. Men med vår forståelse er vi fremdeles innfattet i et levende, sårbart univers. Vår forståelse av verden hviler i en sansning av verden som vi hverken kommer utenfor eller «ut av». Selv om vi med vår avstand bringes på avstand av verden.

Det vil si sansningen setter pasient og sykepleier inn i en felles verden, hvor de på forskjellig måte angår hverandre.

Problemet med vår vestlige kulturs selvforståelse er imidlertid at vi har satt oss selv på randen av universet ved å redusere det til alt vi kan gjøre noe med, til alt det som finnes. Vi er ferd med å miste ærbødigheten, ydmykheten for at det er til – uten at vi har gjort noe for det. Og det er heller ikke gitt at vi angår hverandre.

(værensglemsel og sansing – dette forkortes meget i fremføringen).

Samfunnskonteksten og sykepleien

Værensglemselen i våre vestlige konkurranse- og prestasjonsdrevne samfunn har både filosofer og sosiologer vist, har ført til at fenomener som sansning og tilbakeholdenhet får stadig mindre betydning, og at vi settes under er stort tidspress. Dette er bl. a. beskrevet i det danske tidsskriftet *Sygeplejersken* som *farlig travelhet*. (feil gjøres, teknologi brukes uten hverken håndlag eller hjertelag, pasientkroppene får dårlig vern og kan påføres skam).

Teologen K.E. Løgstrup er en av dem som i slutten av 1970-årene (i OoO) tar opp problematikken om værensglemselen. Han knytter den til en diskusjon sansning og tilbakeholdenhet som er på stadig vikende front i forhold til tekniske fremskritt og produksjon. Mennesket har alltid forholdt seg til redskaper, skriver Løgstrup. Vi lager redskaper for å tilfredsstille behov. Og som kulturelt og historisk vesen lever mennesket i spenningen mellom behov og tilbakeholdenheten (som gjør mennesket til et kulturelt og historisk vesen). Behovene – som er fremfarende og erobrende – skal tilfredsstilles, ellers kan vi ikke overleve. De må holdes i sjakk – av tilbakeholdenheten – ellers truer de vår overlevelse. Men så skjer det, skriver Løgstrup, at vi bytter om på forholdet mellom behov og redskap:

Fra: ut fra behovet å finne redskaper til å tilfredsstille det.

Til: at redskapene selv gir oss behovene. Teknikk og teknologi oppfinner behov, som vi selvfølgelig forlanger å få oppfylt. Og til behov, som stadig kan formeres og forfines, svarer produksjon av varer og tjenester (Se Udfordringer, s.13).

Men nettopp her er det viktig at tilbakeholdenheten holder tritt med teknologien, skriver Løgstrup. Teknologien må tilpasses naturen, ellers går vi til grunne. Men nettopp her ligger problemet i *den vestlige kulturs selvforståelse*, fortsetter Løgstrup: i menneskets tilværelse teller kun behovet, ikke sansningen og ikke tilbakeholdenheten i sansning og forståelse.

(Vi vil ikke vite av universets nærvær i ubrukbarhet i sansningen. Vi har en vrangforestilling om sansningen: at vi er virksomme i forarbeidelsen av sansningen. **Dette ut i fremføringen**).

Av dette følger to innskrumpninger:

a. innskrumpningen av synet på menneskets tilværelse til behovspsykologi.

b. innskrumpningen av *kulturell overlevering til tekniske fremskritt* (OoO, s.58).

Den kulturelle overlevering er ikke sterk nok (har ikke nok tilbakeholdelse i seg) til å imøtegå intelligensen til å stå til tjeneste for tilfredsstillelsen av behovene. Teknologien som behovstilfredsstillelse har ingen grenser, alt som er mulig må prøves.

Og som nevnt til behov svarer produksjon, hvilket i vårt senmoderne samfunn foregår i akselerert tempo der ny teknologi oppfinner nye behov og ny produksjon av varer og tjenester som igjen skaper ny teknologi for å møte de nye behovene i et konkurranse- og prestasjonsdrevet samfunn. Og der språket i helsetjenesten kapitaliseres, «alt skal kunne betale seg», varer leveres, pakkeforløp innføres og en skal holde budsjettdisiplin.

Hvordan tekniske fremskritt i våre senmoderne samfunn har ført til tidsakselerasjon og også hvordan dette samfunnet skaper mennesker som er alvorlig hemmet i forhold til den verden de lever i, ikke minst sanssemessig, har den tyske sosiologen Hartmut Rosa påvist i sin teori og sosial akselerasjon (Fremmedgørelse og acceleration, 2014). Hans tese har vært at det å undersøke tidslige strukturer i samfunnet kan sammenkoble mikro- og makrostrukturene i samfunnet, noe han har påvist med det han kaller akselerasjonskretsløpet. Teknologisk akselerasjon fører til akselerasjon av sosial forandring, som igjen gir akselerasjon av livstempoet som kjører rundt av seg selv i et lukket feedbacksystem. Hele samfunnslegemet gjennomsettes av det anonyme og upåaktede tidsøkonomiske regime. Der nye teknologier hvor en skal spare tid fører til forandringer i sosiale og kulturelle praksiser som stadig gir flere muligheter, der alt skal prøves. (Som senmoderne mennesker lever vi flere liv på en gang, og skifter livsholdninger gjennom livet. Intet er fast, alt er muligheter som skal realiseres).

Dette gjør at vi sitter fast i et paradoks: et paradoks som er innebygget i våre konkurranse- og prestasjonsdrevne samfunn, og som Rosa stiller klart: tempoforøkelsen og ny teknologi gir ikke utvidet tid som kan senke livstempoet, hvilket en kunne forventet. Et paradoks oppstår nettopp når det å strebe etter noe bestemt, samtidig avskjærer en fra å oppnå det.

Hastigheten i sykeværelset og forholdet til redskaper og teknologi

Tidsregimer med hastighetsforøkelse gjør, som antyd det allerede, noe med oss både i forhold til oss selv, vårt forhold til teknologien og til andre mennesker. I helsevesenets rom synes effektivitet (ytelse pr. tidsenhet) og produksjon å være det som teller. Og en skulle tro at en får mer tid til pasientomsorgen når nye tidsregimer med hastighetsforøkelse og hjelpemidler tas i bruk for at tid skal spares.

Inn her s. 14-18, manus fra tidligere skrevet om hastigheten i sykeværelset, - noe endret her, skal forkortes kraftig i fremføringen, hovedpunkter merkes ut).

Men der en tror en får mer tid, blir det heller et påbud om å skynde seg ennå mer – for å få mer tid. Men det er jo det som er den paradoksale effekten. Det oppstår en retorikk om alt jeg må og skal, og som vi legitimerer oss gjennom. Det er påbud mer enn forbud. Det er en nødt-til-retorikk, som har å gjøre med tidsfristenes makt og hastighetens imperativer. Og der regler utformes, som Rosa skrev, mer i forhold til tiden enn til etikk. Det er tidsplaner, tidsfrister og tempo som preger hverdagen, og som vi på en måte lydig adlyder. Hverdagen er et altoppslukende hav av krav, noe nesten uoverkommelig, uoverstigelig, uendelig. Det er prestasjoner hele veien, samtidig som vi blir anerkjent gjennom prestasjoner. Pasientene ved at de skal tar ansvar for seg selv som aktive, selvutviklende pasienter, selv om de er meget dårlige. De profesjonelle med en arbeidsintensiv hverdag.

Kravet om overholdelse av tidsplaner, tidsrytmer og tidsfrister (som er korte, med øyeblikkets makt) produserer skyldsubjekter, skriver Rosa, og det uten nåde, uten mulighet for tilgivelse – som kirken lærer oss (Rosa, 2014, s. 87-88). Rosa fortsetter:

«Selvom de (tidslige normer og rytmer) tydeligvis er socialt konstruerte, optræder de ikke i etisk eller politisk forklædning, men som nøgne kendsgerninger, som en brutal naturlov, der ikke kan bestrides og ikke står til diskussion. De tidslige normer forekommer simpelthen «bare at være der», og så er det op til den enkelte at overholde dem» (2014, s.88).

Paradokset ved moderne samfunn, og helsevesenet som innleiret i det, er tydelig: selv om individene kan oppfatte seg som frie og selvstendige, føler de seg dominert av voksende sosiale krav som de ikke kan kontrollere. De er bare der. Samfunnets enorme reguleringsbehov går ubemerket – som en naturlov.

(Tidslige normer har fått en totalitær karakter og makt, se Rosa, s. 88-89).

Hva gjør så hastighetsforøkelsen i helsevesenets rom med de profesjonelle i forhold til tingene, og i forhold til pasientene der ting, instrumenter og teknologi inngår i relasjonene, (og hva gjør det med pasientene)?

a. Krav om hurtighet – skjønnets blir vanskeliggjort

Detaljerte styrings- og rapportssystemer bindes opp av rutiner personalet har liten styring over. Tidsfristenes makt og hastighetens skjulte diktatur kan føre til normer som krenker modernitetens kjerneløfte om refleksivitet og selvbestemmelse (Rosa, 2014, s.89). De profesjonelle underkastes samfunnsskapte befalinger som kan være i dyp motstrid med deres selvforståelse som fagpersoner. De profesjonelle får vanskelig utført det de gjerne vil: **omsorgen** for pasientene. Skjønnets bedømming av situasjonen blir vanskeliggjort. Hektisiteten og uroen gjør det vanskelig å se mulighetene en har til å gjøre det best mulig. Skjønnets tankerom som et forundringsrom er skrumpet inn. De kan få en følelse av å være på vei fra det ene sted til det annet, uten egentlig å ankomme. Tidsakselerasjonen undergraver kreativitet, og den gir som nevnt ikke mer tid – det er den paradoksale effekt (samme, s.84-85). Når skjønnets vurderinger og refleksiviteten slik settes ut av kraft på grunn av hastigheten blir de profesjonelles bevegelser rundt pasientens seng episodiske, hektiske, oppstykkede, de kommer og går, ja de stresser, de løper, de glemmer, de rapporterer, som en pasient skriver - og deres forhold til tingene er ofte uten fortrolighet. Ting, teknologi prosedyrer og rutiner utføres løsrevet fra sine sammenhenger, og uten nærvær og situasjonsfornemmelser. Det viktige synes å være å få krysset av det en har utført, ofte i høyt tempo. Pasientens seng kan bli et sted for krenkelser og invasjon.

b. Ingen fortrolighet med tingene

Hastigheten gjør at ting, instrumenter og teknologi i de profesjonelles hender brukes uten fortrolighet. Fortrolighet og det å føle seg hjemme med tingen, tar tid å utvikle. En får ikke tid til å bli venner med tingen, til å bli kjent med den. Hvordan kjennes tingen å ha i hånden, er den tung, lett, skarp, butt, hvordan gis den videre til pasientene, til en annen profesjonell, og hvordan

kan de profesjonelle gjennom tingene samarbeide med dem og med pasientene? Dette får en dårlig tid til når relasjonene til tingverdenen har en høy utvekslingshastighet, og tingen selv motsetter seg samarbeidet. For det er alle de små ting, alle de uendelige gjøremålene, som gjør hverdagen så travel på en ikke god måte. Et eksempel på travelheten og teknologien som ikke vil samarbeide er hentet fra et hospital i Danmark, og som det står i Sygeplejersken hvor eksemplet er hentet fra, det kunne ha vært på ethvert hospital i landet:

«Det bipper. Der er noget galt. Ude på gangen bliver der råbt efter sygeplejerske Majken, der sætter i løb. »Han havde det helt fint, sidst jeg tjekkede ham,» siger en anden sygeplejerske. Der er ingen kontakt til patienten. Majken skruer op for patientens ilt.

Flere løber ind på stuen, imens Majken løber ud for at hente saturationsmåleren for at måle patientens ilttal. «Vi har allerede en herinde», råber lægen til Majken, der er nået frem til måleren. «Har han fået Furix i går?» spørger lægen. Ingen ved det. «Jeg tjekker det», siger hun på vej ud af døren igjen.

Hun løber tilbake til sygeplejerskekontoret for at tjekke patientens journal på en af de mange computere. Hun taster febrilsk på tastaturet og spørger en annen sygeplejerske. «Er du på EPM?» «Nej». «Vil du åpne det?» «Ja, ... Det er langsomt». «Det er frosset», siger Majken og løber tilbake på stuen.

«Skærmen er frosset. Er der nogen, der kan huske, om han fik Furix i går? Der er behandlingsloft».

Hun snakker med lægen og de andre sygeplejersker derinde og går med raske skridt ud efter medicinen (Sygeplejersken, 2015, s. 28).

Eksemplet viser sykepleiere som roper, glemmer, løper, taster febrilsk på computerens tastatur som ikke vil samarbeide, de gjør feil, det er manglende konsentrasjon og oppmerksomhet.

Dette er ingen god travelhet. Det er en travelhet ut fra effektivitet, dvs. ytelse pr. tidsenhet.

Sykehuset skal produsere mer, og hverdagen blir arbeidsintensiv. Hver enkelt skal gjøre mer pr. tidsenhet, en skal ha mer ut av tiden. En skal stadig prestere mere. Og skyldfølelsen melder seg.

c. Kan en bli voldelig overfor teknologien?

Det kan synes som sykepleieren som febrilsk tastet på computerens tastatur uten å få den til å virke, var voldelig overfor tingen. Hun hadde ikke tid til å samarbeide med den. Knud Hansen skriver i en liten oppbyggelig og ettertenksom tekst, *Vort forhold til tingene*, at det finnes to

måter å forholde seg til tingene på. Den en er vold, den anden samarbeide. «I et samarbejde med tingene er de villige til at lade sig bruge, skriver Hansen og fortsetter, og vi finder ikke på at behandle dem med vold. Der findes en majestæt i tingene som er skjult for den der ikke har et andet forhold til dem end tvang» (Hansen, 1995, s.11). For å fatte «majesteteten i tingene» må farten settes ned. Da kan vi oppdage sammenhengen tingen inngår i, at tingen har betydning for oss, og at det betyr noe for den/ de andre hvordan vi forholder oss til den. Men dette kan da ikke gjelde for en så upersonlig ting som en computer? Tja. Rosa skriver at den første computeren han fikk ga han et navn, og når noe får navn får det betydning. Men når senere computere hurtigere og hurtigere ble skiftet ut, ga ikke Rosa dem navn lenger (Rosa, 2014, s.).

Når ting skiftes ut i stor fart mister tingen sin betydning, den er ikke dyrebar for oss, den har ingen historie for oss og den er ikke innfelt i vår identitet. Det økte forbruk av engangsutstyr, som ofte skiftes ut i høyt tempo, gjør heller ikke de profesjonelles forhold til tingene enklere. Snarere tvert om. Det er vanskelig, ja nesten umulig å ha omsorg for og å knytte seg til ting som bare kastes etter bruk og erstattes med nye. En kan nesten tale om en «brug-og-smid-væk-struktur» i senmoderniteten skriver Rosa (2014, s,53), og han fortsetter:

«... Det fysiske forbruk i den moderne verden er blevet erstattet med moralsk forbrug: Vi udskifter næsten al ting, *inden* de går i stykker, fordi det høje innovationstempo gør dem forældede og «anakronistiske», længe før deres fysiske levetid er omme. På den måde bliver vores relation til objekt-verdenen gennemgripende forandret af modernitetens øgede hastigheder (Rosa, 2014, s.54).

Og vi kan spørre om vi er innsatt i en voldelig struktur eller kultur. (Engangsutstyr skiftes hurtig ut, laget for å være voldelige?)

Vi får ikke tid til å sette oss ordentlig inn i de de ting vi har med å gjøre, for så skiftes de ut, og vi står overfor det stadig å skulle lære å bruke nye ting på nye måter. Lese nye bruksanvisninger, vi utsettes for en informasjonsflom. Denne stadig økende informasjonsflom er en av grunnene til vår følelse av fremmedgjørelse, skriver Rosa og poengterer at det nettopp er hastigheten som gjør oss fremmedgjorte ikke bare overfor tingene, men også for hverandre og den verden vi lever i (s. 101, s,96). Men hva forstås egentlig med fremmedgjørelse?

Hastighet og fremmedgjørelse

Rosa legger vekt på – i forlengelsen av Marx sin tenkning – at det er den sosiale akselerasjonen, eller rett og slett hastigheten, som fører til fremmedgjørelsen, og som for han også er i forhold til rom og tid. Den kapitalistiske produksjonsmåte skapte og skaper strukturelle betingelser der subjektene er hemmet i deres relasjoner til verden, og som gir seg utslag i en følelse av ikke riktig å ønske å gjøre hva de gjør, selv om de for så vidt handler av egen fri vilje (s.102).

Fremmedgjørelse definerer Rosa som en tilstand der subjektet forfølger mål eller utøver praksiser som på den ene siden ikke påtvinges dem av ytre faktorer, men som de på den annen side heller ikke riktig ønsker å gjøre eller vil støtte (s.94). Det kan føre til at vi aldri nesten riktig kan komme til å gjøre det vi gjerne ville. Vi vil gjerne ha mer tid sammen med pasienten og de pårørende, men vi får ikke riktig tid til det. Og vi rettferdiggjør det vi gjør ut fra den nevnte «nødt-til-retorikk», alt en må og skal. Det er noe vi bare *må* gjøre. Samtidig som vi kan få en fornemmelse for at tiden, stedet, menneskene og våre handlinger på en måte ikke er våre.

Rosa fremhever den sosiale akselerasjonen, eller hastigheten, som en overordnet betingelse for det senmoderne menneskes fremmedgjørelse. Det er en fremmedgjørelse som gnager og graver seg inn i kroppene våre. Ja, vi kan med Foucault si helt inn på kapillærnivå, på individenes cellenivå, og innsetter seg i bevegelser, rytmer, håndlag med tingene, i språket, i opplevelsene – i hvordan individene er tilstede i rommet (Se: Power/knowledge i ego: Å bo på sykehuset og å erfare arkitektur, 2005). Konkretisert slik:

I moderne samfunn underkjennes de sykliske rytmer, især de levendes rytmer, bevegelser og forandringer. De sosiale rytmer kan komme i utakt med det levendes rytmer, og samfunnet og naturen finner ikke hverandre. Sykdommene har også sine rytmer, det er rytmer og tid i sykdom. Og vi kan kritisk spørre om det er tid og rytmer i sykdom som sykepleieren ikke ser, når teknologien skygger for den sansende nærværenhet?

De profesjonelle får heller ingen fortrolighet til sykeværelset når de må haste ut og inn av værelset, og i tillegg være mobile og flyttes rundt. Fortrolighet til et sted tar tid å utvikle, slik det også, som nevnt, tar tid å utvikle fortrolighet til tingene. Sykeværelset og tingene blir tause: de forteller ingen historie, bærer ingen erindringer, de har mistet sin betydning. De profesjonelle blir fremmedgjort fra sitt fysiske grunnlag og blir på en måte distraherert fra det de gjerne vil. Det får de aldri riktig tid til. De har tidsnød. Tiden går så hurtig, og den forsvinner like hurtig fra

hukommelsen. Opplevelsene av tid er sporadiske, flyktige, de går hit og dit (**vi forbauses stadig, men undres ikke – Løgstrup, se Løgstrup og sykepleien, dette tar Tom opp**). Vi lar oss ikke merke av opplevelsene, vi blir ikke stanset, rykket opp av noe eller noen som vil oss noe, av noe som ikke kan føres tilbake til oss selv. Opplevelsene får ikke feste, vi får ikke tilegnet oss dem som erfaringer. Erfaring er å bli rammet, det er en hendelse, noe hender meg, det er å bli satt i forhold til noe ikke planlagt. Erfaring setter spor, den inngraveres med et sanse- og følelsesmessig erindringsspor. Den blir *min* erfaring, som betyr noe for min identitet. Men det er nettopp dette som er problemet. Vi blir fattige på erfaring, men rik på opplevelser som vi ikke får tilegnet oss, og som vi derfor blir fremmede for. Vi får ikke tilegnet oss tiden den er ikke «vår tid», vi har ingen fortrolighet til den – slik vi heller ikke har det til stedet, tingene, handlingene og oss selv. Fremmedgjørelsen er isolerende. I senmoderne samfunn skaper den subjekter som er alvorlig hemmet i forhold til verden, og dermed seg selv. Det er ingen samklang mellom verden og mennesket. Rosa skriver det treffende slik:

«Fremmedgjørelsen over for verden og fremmedgjørelsen over for en selv er ikke to særskilte ting, men to sider af samme sag. Det er den fremmedgjørelse, der slår tilbage, når «resonans-aksene» mellem selvet og verden klinger ud og forstummer» (Rosa, 2014, s.111).

Når resonans-aksene forstummer, blir menneskene døve for universets klang, for alt det som det levende livet toner ut med og stemmer oss med (**Dette avsnittet skal kortes ned**).

Bud på omsorg i fremtidens sykepleie

De strukturelle forhold som skaper tidsakselerasjon og fremmedgjørelsen er det vanskelig å gjøre noe med. Men vi kan stille et mindre omfattende, men ikke desto mindre vedkommende og lokalt spørsmål: hva kan vi gjøre for på relasjonsplanet å komme i resonans med verden, og dermed også i resonans med teknologien i forhold til pasientene? Da er jeg tilbake til problematikken jeg startet med: De to naturforståelser eksemplifisert med skipperen og havet, sykepleierne og pasientene. For begge yrkesgrupper var (og er) bruk av teknologi nødvendig, men like nødvendig synes det å være å kunne lese (tyde) tegnene i naturen og i pasientenes kropp, og slik kunne sanse i forhold til apparatur – og kanskje også kunne se begrensningene i bruken av teknologi. For er bruk av teknologi alltid til det beste for pasientene?

Avslutningsvis vil jeg peke på noen muligheter for en samarbeidende vekselvirkning mellom omsorg og teknologi, der teknologiens begrensinger også må tenkes med **(kun satt opp i punkter, skrives ut eventuelt en gang senere)**. Jeg har allerede nevnt noe av dette, som vanskelig i et tidsakselerert og produktivt helsevesen, nå snus perspektivet for kort å nevne mulighetene:

Å være oppfinnsom, fantasifull og undrende tilstede – oppfinne praksiser i rom og rom i rommet der det til tross for hastighet og akselerasjon likevel finnes muligheter for å være omsorgsfullt tilstede, å være langsomt tilstede i de korte øyeblikk, å være oppmerksom på tilbakeholdenhets fenomener,

Å bli kjent med tingene, - hvordan inngår de i en større henvisningssammenheng, hvordan får de spille sammen med de sansbare omgivelser **(UT, s.217, nederst – 218)**.

Å få en fortrolighet til dem, en omtanke for dem, ikke være voldelig,

Å være nær pasienten gjennom apparatur, slik at bruken av teknologi i sykepleierens hender følger og samarbeider med pasientkroppens rytmer og åndedrag, farger og toner – jmf. magesonden **(UT, s.222)**.

Å forholde seg til ting og teknologi ut fra en *kunstnerisk kunnen*, hvor mennesket er tekniker, en sansende tekniker – **(se om teknikk, UT, s.218 dette punktet viktig å få tid til)**.

Som sansende tekniker vil en kunne bli oppmerksom på situasjoner der bruk av teknologi står i veien for å kunne gjøre det best mulig for pasientene, der vår opptatthet av teknologi kan føre til at vi mister siktet for hvordan pasienten har det -

Hvordan er sengen å ligge i, får pasienten tilstrekkelig med mat og drikke, hvordan ser det ut i sykeværelset, hvordan er lyset, hvordan kommer det inn i værelset, hvordan er luften, lydene, luktene i værelset? Omtanken for sykeværelset er også sykepleierens oppgave, som Nighingale skrev.

Fremtidens sykepleie

At det er viktig og nødvendig at sykepleierne er med til å skape kulturelle overleveringer der ikke alt reduseres til en fasinasjon over tekniske fremskritt og teknologi som står i beredskap til produksjon. Men der sykepleierne formår å ta vare på tilbakeholdenhets fenomener og står vakt om den sanselige tilstedeværelsen i sykeværelset. For bare da – ut fra en sansevar fornemmelse – vil bruken av teknologi og omsorgen for pasienten kunne arbeide sammen.